

De orthoepia cathalana. Cal sotmetre la pronúncia a l'ortografia?

Joan Julià-Muné

Universitat de Lleida

El punt de partida de l'activitat codificadora de Pompeu Fabra es vinculà a un òrgan de difusió cultural nacionalista, de caire innovador i rupturista, i amb afany de reformació lingüística: la revista modernista *L'Avenç* (1881-84 i 1889-93; ortografiada *L'Avenç* a partir del 1891). Fabra col·laborà bàsicament amb el fundador de la revista, Massó i Torrents, i amb Casas-Carbó, sobretot en la renovació de l'ortografia. En una segona etapa, noucentista, el nostre autor comptà amb el suport determinant de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, ambdues sota la batuta d'Enric Prat de la Riba (1870-1917). Aquest marc favorable, després de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), es reprengué a l'inici de la II República Espanyola (1931-34) amb el govern autònom de la Generalitat de Catalunya. Transcorregut un bienni eixorc, continuà fins al final de la Guerra Civil (1936-39). Vegem-ne l'essència, de l'*opera fabriana*, en el quadre sinòptic següent.

Fabra, com tampoc Joan Coromines posteriorment, no va elaborar cap treball específic sobre ortoèpia catalana, ja que tenia com a pilar bàsic de la codificació la fixació de l'escript, naturalment sense descuidar l'oral. Així, doncs, tant els indicis implícits com les indicacions explícites de Fabra respecte a l'ortoèpia del català passaven pel filtratge ortogràfic. Vegem-ho en una de les seves converses filològiques, difoses a través de *La Publicitat*:

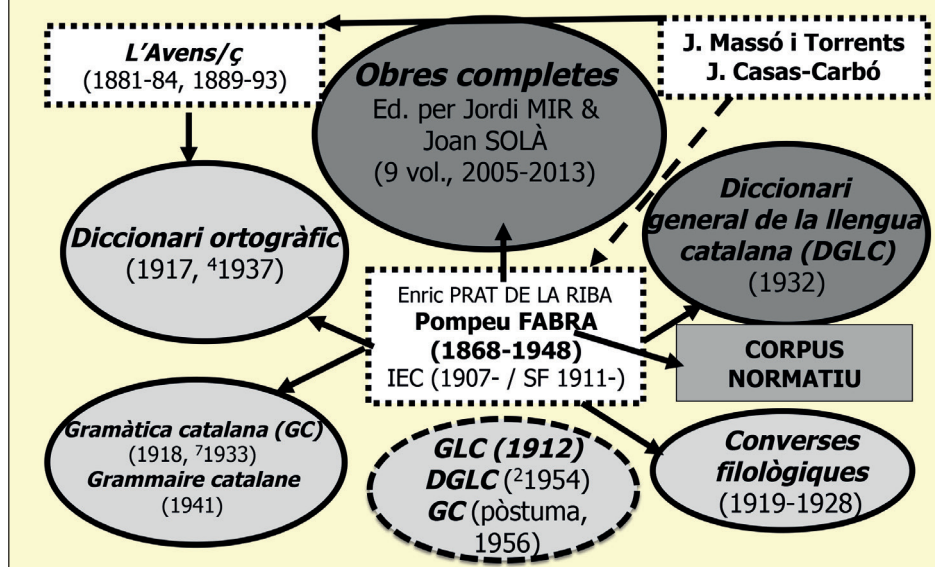
Fabra col·laborà bàsicament amb el fundador de la revista, Massó i Torrents, i amb Casas-Carbó, sobretot en la renovació de l'ortografia.

«... en els mots presos del llatí literari no és la pronúncia actual, sovint defectuosa, que s'ha tingut en compte per a fixar l'ortografia de la s, sinó la grafia llatina, i que a la grafia així fixada, que és la bona, cal sotmetre la pronunciació: no s'ha d'escriure *exclusiu* perquè pronunciem *exclusiu*, sinó escriure *exclusiu* perquè aquest mot és el llatí *exclusivum*; i llavors, pronunciar aquest mot amb s i no ss, ço és, corregir-ne la pronunciació.

Un cop més: menys regles (que sovint les copsem mal

formulades) i més consultes a un bon diccionari ortogràfic. I sobretot no oblidar que les grafies que hi figuren no han estat establertes a la babalà i, encara, que, en tot cas, són avui les úniques bones.»

L'obra codificadora del català

Avui, com si fos ahir, continuem observant la dificultat d'harmonitzar la pronúncia amb l'ortografia. Ho constatem en la poca operativitat dels grafemes com a crosses ortoèpiques en el cas de la *c* (essa sorda) i la *s* (essa sonora) en mots com ara *decisió* i derivats, o de *ss* (essa sorda) en *comissari*, *emissió*..., que denoten el fenomen invers de l'assenyalat per Fabra més amunt.

D'altra banda, tenint en compte que ens movem en el terreny de la gramàtica normativa, cal tenir present quins treballs es poden considerar normatius. Ben mirat, no n'hi ha cap que s'hi pugui considerar plenament, perquè fins i tot els que s'hi acosten més —i que s'hi han tingut, per normatius— no foren aprovats expressament com a tals per l'autoritat competent, és a dir, per l'Institut d'Estudis Catalans. Arribats a aquest punt, voldria ressaltar la rellevància de la *Grammaire catalane* de 1941 —escrita des de l'exili per al públic francòfon—, sovint obviada a l'hora d'establir els fonaments de l'ortoèpia fabriana.

Tanmateix, és en les esmentades *Converses filològiques* on més explícitament insisteix per difondre la seva proposta:

«Avui, gràcies a tenir fixada l'ortografia, podem començar ja a ocupar-nos d'ortoèpia. No és potser encara l'hora, mentre no disposem de l'escola, d'intentar el restabliment de la *v*, però hauríem ja de preocupar-nos resoludament de restablir els sons *tj*, *bbl*, *ggl*, *mt* (en mots com *viatjar*, *poble*, *regla*, *redemptor*), de corregir la pronunciació dels mots que pronunciem amb *s* en lloc de *z*, o viceversa, de combatre l'ensordiment de certes consonants en els enllaços (*els astres*: pron. *el-zas-tres*, no *el-sas-tres*), de corregir la pronunciació defectuosa de

moltes combinacions vocàliques. No ens atrevim, però, a dir de restablir la *l* doble mentre hi hagi qui escriu *cel·lebrar*, *el·lecció*, *rel·ligió*...»

Com veiem, *doble* i en altres indrets *geminat* són termes fabrians, avui inadequats per a referir-nos als sons de la parla, atès que pertanyen al camp de l'ortografia i no al de l'ortoèpia. La terminologia fonètica actual afavoreix el terme *allargat* per la insignificança de l'expressió *so geminat* o *pronúncia geminada*. Parafrasejant Fabra mateix, podríem dir: menys confusions (que sovint heretem sense pensar-hi gaire, com la de substituir erròniament *regla ortoèpica* per *regla ortogràfica* en una edició de les *Converses*) i més consultes a un bon diccionari de pronúncia, o si més no, de moment, a un de terminologia fonètica.

Avui, com si fos ahir, continuem observant la dificultat d'harmonitzar la pronúncia amb l'ortografia.

Podem constatar que una llengua, al capdavant, no es fa gran a cops de diccionari ni de manuals gramaticals, sinó a través de l'ús, adequadament encarrilat. Tampoc no hauria de ser cap inconvenient defugir la sacralització

de l'ortografia i relativitzar-ne la importància, la qual cosa no vol pas dir abaixar la guàrdia i deixar de vetllar per la correcció ortogràfica, sobretot des dels centres d'ensenyament i dels mitjans de comunicació. Conseqüentment, un canvi en la pronúncia, dinàmica per naturalesa, no té cap necessitat d'anar acompanyat de cap canvi en l'ortografia, bàsicament estàtica. Esmenar la pàgina als predecessors d'una manera críticament constructiva, amb pantalles noves d'avui —havent realitzat un acurat estudi de l'evolució lingüística— hauria de ser la tasca quotidiana, mentre sigui prou raonable, justificable i útil, dels qui tenim com a objectiu vital i professional la llengua. I així dessacralitzar, també, els nostres mestres. Aquesta és la millor manera de retre'ls homenatge.

